

Institute of Archaeology

**ARCHAEOLOGICAL
INVESTIGATIONS ALONG
THE HIGHWAY ROUTE E75
(2011–2014)**

Editors

Slaviša Perić and Aleksandar Bulatović

Belgrade
2016

Александар Капуран
Александар Булатовић
Драган Милановић

Aleksandar Kapuran
Aleksandar Bulatović
Dragan Milanović

ДОЊЕ ВРАЊЕ, НАСЕЉЕ ИЗ НЕОЛИТА И КАСНЕ АНТИКЕ¹

DONJE VRANJE – A SETTLEMENT FROM THE NEOLITHIC AND THE LATE ANTIQUITY¹

Анстракт: Локалитет Доње Врање познат је још од средине прошлог века, а истраживан је током јуна 2013. године, у оквиру заштитних археолошких радова на Коридору 10, ауто-пут Е75. Истраживања показују да се живот на локалитету најинтензивније одвијао током позног неолита (Винча–Тордош), а након тога тек у касној антици. Праисторијски локалитет Доње Врање припада групи насеља на благим падинама која су крајем VI миленијума настала на ободу алувијума Јужне Мораве у Врањско-бујановачкој котлини. Винчанском насељу припада неколико констатованих укупаних објеката, керамика, фигурине и предмети од глчаног и окресаног камена.

Abstract: The site of Donje Vranje has been known to archaeologists since the middle of the last century. It was excavated in June 2013 within the development archaeological investigations along the new route of highway E75 (Corridor 10). The excavations show that the site was most intensively occupied during the Late Neolithic (the Vinča-Tordoš phase), and was again used much later – in the Late Antiquity. The prehistoric site of Donje Vranje belongs to the group of settlements founded towards the end of the VI millennium on mild slopes along the edge of the South Morava alluvial plain, in the Vranjsko-Bujanovačka valley. Several identified subterranean structures, as well as ceramics, figurines and objects made of polished and chipped stone belong to the Vinča culture settlement.

Кључне речи: Неолит, Винча–Тордош, касна антика, насеља, антропоморфне и зооморфне фигурине.

Keywords: Neolithic, Vinča-Tordoš, Late Antiquity, settlement, anthropomorphic and zoomorphic figurines.

Истраживања археолога М. и Д. Гарашанин и М. Јовановића у првој половини прошлог века, показала су да на ободима речних тераса горњег тока јужне Мораве постоји више неолитских насеља. Захваљујући новој генерацији археолога из Народног музеја у Врању, крајем деведесетих година прошлог века обновљена су истраживања на неким од

The investigations carried out by archaeologists M. and D. Garašanin and M. Jovanović during the first half of the last century revealed the presence of a number of Neolithic settlements along the edges of terraces in the upper course of the South Morava river. Towards the end of the 1990's, thanks to the efforts of the new generation of archaeologists at the National

¹ Рад представља резултат пројекта „Археологија Србије: културни идентитет, интеграциони фактори, технолошки процеси и улога централног Балкана у развоју европске праисторије” (ОИ 177020), који је финансирао Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ The paper represents an outcome of the project “Archaeology of Serbia: cultural identity, factors of integration, technological processes and the role of the central Balkans in the development of European prehistory” (ref. OI177020) funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

винчанских локалитета, а рекогносцирања за потребе Коридора 10, ауто-пут Е75 допринела су повећању броја неолитских налазишта на простору од Прешева до Владичиног Хана.²

Локалитет Доње Врање налази се између ауто-пута (Врање–Бујановац) и леве обале Јужне Мораве, у јужном предграђу Врања званом Палестина (N 42.520959° E 21.911320°). Смештен је на рубу који дели алувијалу раван од зоне са смоницом на обали Јужне Мораве код ушћа Врањске реке. Захваљујући свом положају насеље је заштићено од поплава, а близина воде погодовала је развоју економије током неолитског периода. Због локалног пута који дели насеље, локалитет је у први мах означен као Доње Врање 1 и Доње Врање 2, мада су заштитна истраживања показала како се ипак ради о једном налазишту (сл. 1). Судаћи према причама мештана о предметима на које су налазили приликом градње кућа, истраживана траса ауто-пута захватила је само мањи, јужни обод праисторијског насеља. Ограничена средства намењена овим заштитним археолошким истраживањима условила су коришћење система контролних ров сонди, које су распоређене на простору око 430 m дужине од истока ка западу локалитета. Просечна дубина културног слоја на овом локалитету износила је око 0,70 m. Налази тегула и опека као и ретки фрагменти керамике сведоче о краткотрајном насељу из периода касне антике које се налазило на овом месту. Будући да су ови налази искључиво били концентрисани у површинском слоју, претпостављамо како је дубоко орање уништило објекте из којих ови налази потичу. На овом месту можемо да издвојимо један налаз апликације у облику лава, највероватније израђене од сребра (Т. 7/17).

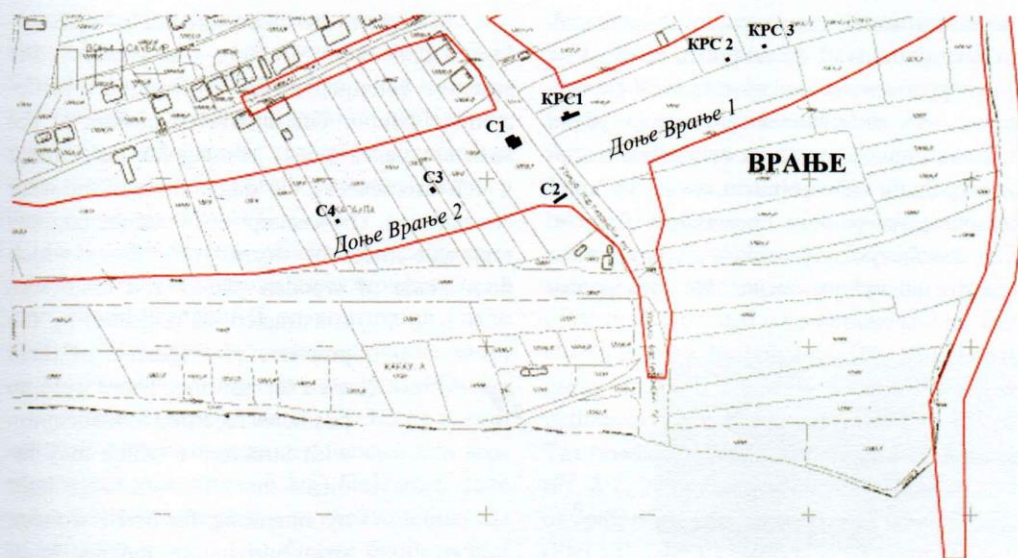
Museum in Vranje, investigations were renewed at some of the Vinča culture sites. Further, the archaeological survey conducted as part of the construction of highway E75 (the Corridor 10 Highway Project) helped locate an even greater number of Neolithic sites in the area between Preševo and Vladičin Han².

The site of Donje Vranje is situated between the highway (the Vranje-Bujanovac section) and the left bank of the South Morava, in the southern suburb of Vranje known as “Palestine” (N 42.520959° E 21.911320°). It is located on a ridge that separates the riverine alluvial zone from the zone of vertisol (smonitza), on one of the South Morava bends near where the Vranjska river flows into the South Morava. The elevated location of the settlement protected it from flooding, whereas the proximity of water was favourable for the Neolithic economy. Because a local road divides the site into two sections, the site was initially labelled as Donje Vranje 1 and Donje Vranje 2; however, the rescue excavations revealed that the two represent parts of a single settlement (Fig. 1). According to the information obtained from the local residents who frequently find archaeological objects when building houses in this area, the investigated zone along the highway incorporates only a small, south part of the prehistoric settlement. The limited funds available for the development-led archaeological work imposed a field excavation method by which a series of test trenches in the form of ditches were placed over the 430 m-long area, from the east to the west edge of the site. The average thickness of the cultural layer of the site is ca. 0.70 m. The finds of tegulae and bricks, as well as occasional pottery fragments, document the existence in this location of a short-lived settlement from the Late Antiquity. Given that these finds were encountered exclusively in the

² Булатовић 2005; *Idem* 2007.

² Булатовић 2005; *Idem* 2007.

Карта 1.
Map 1.

Источна половина локалитета (Доње Врање 1) истражена је системом ров сонди у којима су констатоване три јаме (објекти 1–3) с већим бројем керамичког материјала, запечене земље и лепа (План 1б). Занимљиво је да је у објекту 2 откривен неубичајено велики број дршки које су припадале различитим винчанским посудама већих димензија. Остаци животињских костију из јама су ретки и лоше очувани (на додир су се распадали), што указује на велику киселост земљишта.

У западној половини локалитета (Доње Врање 2) већим делом истражен је један, а у непосредној близини, мањим делом и други, плитко укопани објекат (План 1, сл. 2). У пробним сондама малих димензија отворених западно од сонде 1 спорадично је пронађена керамика, леп и концентрације запечене земље, али махом у површинском слоју, што је указивало на то да је реч о периферији неолитског насеља.

Судећи према налазима материјалне културе, објекат 1 у сонди 1, припадао је винчанском насељу (План 1). У откривеном делу основе објекта приближно правоугаоног облика, констатована су три плитка укопа у здравицу. Претпоставља се да су ови уко-

top soil layer, it is assumed that deep ploughing destroyed the structures from which the material derives. Particularly interesting is the find of a lion-shaped piece of accessory, most likely made of silver (Pl. 7/17).

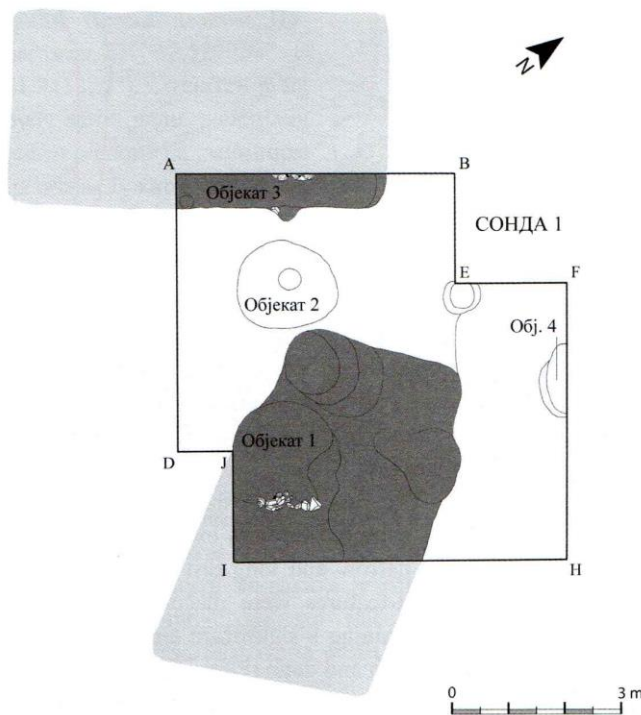
The east part of the site (Donje Vranje 1) was explored through excavations of the series of narrow and long test trenches in which three pit-features were discovered (Structures 1-3) containing a significant amount of pottery, baked earth and daub (Plan 1b). Interestingly, in Structure 2 a remarkably high number was found of handles of different large-size Vinča ceramic vessels. Animal bones recovered from the pits are few and very badly preserved (friable and crumbly) and their state may indicate high level of soil acidity.

In the west portion of the site (Donje Vranje 2), two adjacent shallow pits were encountered in Trench 1; one was almost completely, and the other one was partially excavated (Plan 1, Fig. 2). To the west from this trench, small test trenches were excavated in which there were sporadic finds of pottery, daub and accumulations of baked earth, but mostly within the top soil layer indicating that this area probably represented outskirts of the Neolithic settlement.

пи остаци трапова изнад којих се налазила конструкција пода од дасака, што се види на бројним фрагментима подног лепа. У оквиру објекта 1 нису констатовани укопи од стубова што наводи на закључак да су зидови могли бити изграђени од хоризонтално наслаганих и ужљебљених облица премазаних блатом, на шта такође указују отисци на крупнијим фрагментима кућног лепа. На отвореном

Based on the characteristics of archaeological finds from Structure 1 in Trench 1, the structure belonged to the Vinča culture settlements (Plan 1). The uncovered portion of the structure has a nearly rectangular base under which three shallow pits dug into virgin soil were encountered. The assumption is that the dugouts represent traces of storage pits above which floor made of wooden planks and daub was constructed, as indicated by the presence of fragments of daub used for flooring. There were no postholes recorded in association with Structure 1 which may indicate that the walls were built by mounting furrowed wooden strips horizontally and then daubing them with mud, as the imprints visible on larger fragments of house daub suggest. In the open space between Structures 1 and 2 there was a fire place of which baked floor was partially preserved. Fire installations located in the open space between houses are common in Vinča culture settlements³. Together with shards of typical Vinča culture ceramic vessels found in Trench 1, a small number of fragments of spherical pots with short cylindrical neck were retrieved. Their surface shows *barbotine* or impressed decoration; they were made from clay mixed with chaff and straw (Pl. 1/1, 2).

План 1а – Сонда 1 са основљама кућа.
Plan 1a – Trench 1 and the groundplan of the houses.

простору између објеката 1 и 2 налазило се ватриште од ког је делимично сачувана запечена подница. Ватришта на отвореном простору између кућа уобичајена су појава у винчанским насељима.³

cludes almost all vessel types characteristic of the Vinča-Tordoš II phase in south Serbia. Most common are conical bowls (Pl. 1/4, 5) some of which have modelled thickening on the interior of the rim (Pl. 1/3, 6) and can be additionally

³ Брукнер 1965: 144; Сталио 1968: 91. Могуће је да су ватришта или пећи на отвореном простору представљале места где је цело село припремало хлеб и у којима се стално одржавала ватра, а за које је због велике температуре било сигурније да се налази изван куће.

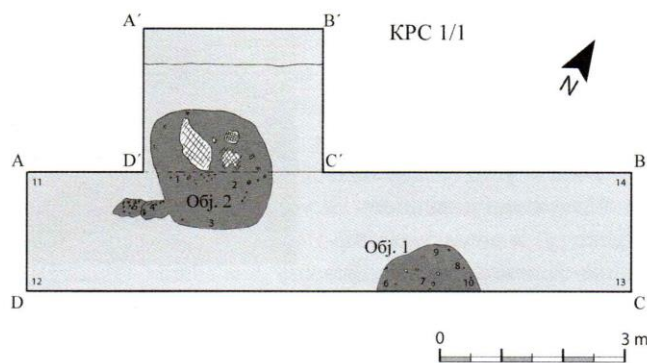
³ Брукнер 1965: 144; Сталио 1968: 91. It is possible that hearths or ovens in the open spaces were places where the whole village prepared bread and where fire was continuously maintained, and that due to high temperatures it was safer to build these installations outdoors.

Заједно с фрагментима керамичких посуда типичних за винчанску културу, у сонди I налажени су малобројни фрагменти лопастих лонаца с кратким цилиндричним вратом, површина обрађених техником барботина или импреса (утискивање прстом), који у фактури имају плеву (Т. 1/1,2).

У керамичком инвентару заступљени су готово сви типови карактеристични за фазу Винча–Тордош II на територији јужне Србије. Најчешћи су налази коничних здела (Т. 1/4,5) од којих поједине имају задебљање с унутрашње стране обода (Т. 1/3,6) и који додатно могу бити украшени косим или вертикалним канелурама (Т. 1/5). Поједине зделе имају масивне дршке које се налазе непосредно испод обода (Т. 1/6). Према броју налаза доминирају биконијне зделе које се могу поделити на више група. Прву групу представљају неукрашене биконијне зделе широког отвора и делимично наглашене „S” профилације (Т. 1/7). Другој групи припадале би зделе с оштро назначеном биконијом (*carinated*) од којих издвајамо једну која је украшена комбинацијом хоризонтално и косо углачаних канелура (Т. 1/9). Трећи тип здела поседује заобљен трбух и кратак цилиндрични врат или разгнута обод (Т. 1/8; Т. 2/1–5). Зделе су најчешће украшене хоризонталним (Т. 2/1,2) или косим канелурама (Т. 2/3; Т. 3/7), као и њиховом комбинацијом, а неки примерци украшени су мотивом рибље кости (Т. 1/9; Т. 2/4; Т. 3/12). На зделама се често јавља урезани мотив полумесеца, највише око сочивастиг или окастиг испупчења (Т. 1/8; Т. 3/6).

Складиштено посуђе већих димензија чине лонци који су према облику блиски амфорама, односно, имају нешто суженији отвор у односу на трбух (Т. 2/8). У највећем броју случајева нису украшени, а уколико јесу, декорација се изводи канеловањем или

decorated with oblique or vertical channels (Pl. 1/5). Some of the bowls have massive handles applied immediately below the rim (Pl.1/6). In terms of quantity, biconical bowls dominate; they can be classified into several categories. The first group includes plain (non-decorated) biconical bowls with wide opening and somewhat emphasised S-profile form (Pl. 1/7). The second group encompasses carinated bowls; one of them is decorated with oblique and horizontal channels made by polishing (Pl. 1/9). The third group of bowls has a rounded body and short cylindrical neck or everted rim (Pls. 1/8, 2/1-5). The bowls are usually decorated with horizontal (Pl. 2/1, 2) or oblique channels (Pls. 2/3, 3/7), or both; some specimens have a fish-spine motif (Pls. 1/9, 2/4, 3/12). Incised crescent-shaped ornament frequently occurs on bowls, most often lining lenticular or circular protrusion (Pls. 1/8, 3/6).

План 1б – KPC 1/1 са објектима 1 и 2.
Plan 1b – KRS 1/1 with structures 1 and 2.

The large vessels used for storage are represented by pots which, by their shape, look a lot like amphorae, that is – the top tapers relative to the body (Pl. 2/8). In most cases they are not ornamented; when they are, the decoration was performed by channelling or by applying thin parallel bands of barbotine ornament. The amphorae are characterised by short or long conical neck and are decorated with slanting channels (Pl. 2/6, 7). The beakers on high foot are rare

у танко нанешеним паралелним линијама организованим барботином. Амфоре поседују краћи или дужи конични врат и украшене су косим канелурама (Т. 2/6, 7). Пехари на високој стопи спадају у ретке налазе које због велике фрагментованости није било могуће реконструисати (Т. 2/9). Шоља плитких реципијената има у нешто већем броју, а осим једноставних полулоптастих форми има их и са оштро наглашеном биконијом и урезима (Т. 1/10). Откривено је и више фрагмената плитких овалних ђувеча (црепуља), грубе израде с примесом у виду кварцних каменчића (Т. 3/8). Керамичкој продукцији припадају и два фрагментована поклопца од којих је један дискоидне форме, с дугметастом дршком (Т. 5/10), а други, недефинисане форме, са лучном дршком (Т. 2/10).

Керамичку продукцију раних фаза винчанске културе између осталог карактеришу и коленасто савијене дршке са протомима у облику дугмета (Т. 3/1–3), које су у великом броју нађене у испунама објеката. Према заступљености на локалитету, за њима следе вертикалне тракасте дршке троугаоног пресека (Т. 3/7), затим окасте псеудодршке (Т. 1/9; Т. 3/5) и различити протомии зооморфних карактеристика (Т. 3/4).

Орнаментика на керамици такође показује све одлике винчанско-тордошке фазе млађег неолита у јужном Поморављу, што се у првом реду види у продукцији плитких тањира задебљаног обода и пехара на масивној стопи.⁴ У највећем броју случајева украсе представљају плитке хоризонталне, вертикалне или косе канелуре, које су организоване у виду рибље кости. Урезани орнамент најчешће представља трака испуњена кружним или елипсоидним убодима (Т. 3/9,

finds and, due to the heavy fragmentation, they could not be reconstructed (Pl. 2/9). The shallow cups are relatively numerous; besides the simple hemispherical forms there are also some with emphasised carination and incised decoration (Pl. 1/10). A number of fragments were discovered of shallow, oval vessels (baking pans), coarsely made in fabric that includes quartz grits (Pl. 3/8). The pottery assemblage also includes two fragmented lids; one is discoid and has a button-shaped handle (Pl. 5/10); the form of the other one, that has an arched handle, could not be defined (Pl. 2/10).

Сл. 1.
Fig. 1.

The ceramic production of the early phases of the Vinča culture is also characterised by the shouldered handles with modelled button-shaped projections which were found in abundance in fills of the excavated structures (Pl. 3/1–3). Slightly less frequent at the site are vertically placed band-like handles of triangular cross-section (Pl. 3/7), circular pseudo-handles (Pls. 1/9, 3/5) and different zoomorphic protomes (Pl. 3/4).

The ornaments on pottery also show common characteristics of the Vinča-Tordoš phase of the Late Neolithic in the South Morava Valley; this is immediately visible in the deco-

⁴ Гарашанин 1973: 103; Гарашанин, Гарашанин 1979: 33,34.

13): Доминација те врсте орнамената у ранијим фазама винчанске културе допринела је настанку термина „тракаста керамика“, за коју се иначе сматра да представља локалну централно-балканску традицију.⁵ Осим канелура, на већем броју здела налази се мотив урезаног полумесеца. Поједине посуде имале су рељефне представе (Т. 3/10), мада није могуће препознати о ком је мотиву реч. На одређеном броју посуда налази се плитки барботин организован у виду танких линија (Т. 3/11). На појединим фрагментима констатоване су и кружне перфорације (Т. 3/12).

Заштитина истраживања локалитета Доње Врање дала су велики број фигурина (око 30) које према стилско-типолошким карактеристикама, такође, спадају у старију фазу винчанске културе. Доминантна су два основна типа, с реалистичким или са сведеним анатомским и полним одликама. Приближно реалне пропорције и анатомија налазе се на примерцима с пластично моделованим екстремитетима, нарочито глутејима, као на једном торзоу с наглашеним грудима и стомаком. Највише сличности имају са Кикладским идоломиз Винче и фигуринама са схематизованим птичијим лицем.⁶ Првој варијанти припадали би један торзо и тело без главе (Т. 4/ 6, 7), а другој неколико фрагментованих глава и попрсја (Т. 4/1, 2, 4, 5). На више фрагмената фигурина налазе се мушки полни атрибути.⁷ Само једна фигурина сачувана је у целости, а речје о стојећој минијатурној представи спитичјим лицем и незнатно назначеним екстремитетима, која се ослања на три ноге (Т. 4/3).⁸ Антропоморфна пластика из Доњег Врања претежно је без украса, осим у једном случају где постоје урези у облику рибље кости. Поједине фигурине око руку и врата имају налепке од пластично моделованих трака, за које се претпоставља да представљају накит. Занимљиво је поменути

ration of shallow plates with thickened rim and the beakers on massive foot⁴. In most cases, the ornaments are composed of shallow horizontal, vertical or slanting channels arranged in fish-spine pattern. Incised decoration usually has the form of a band created by prodding circular or ellipsoid holes (Pl. 3/9, 13). Based on the dominance of this type of decoration in the early phases of the Vinča culture, a new term was introduced – “Band Ware”; the ornamental technique is thought to represent a local, Central Balkan tradition⁵. Besides channels, a large number of bowls are decorated with incised crescents. Some vessels were decorated with reliefs (Pl. 3/10) but it is not possible to reconstruct what they depict. On certain quantity of pots shallow barbotine ornament is visible, modelled in the form of narrow bands (Pl. 3/11). Some potshards also have circular perforations (Pl. 3/12).

The rescue excavations at Donje Vranje yielded a number of figurines (around 30) which, according to their stylistic and typological characteristics, can also be associated with the early phase of the Vinča culture. Two types of figurines dominate the assemblage: those with realistically represented anatomical characteristics and gender, and those where these are depicted in a cursory manner. The specimens with modelled limbs and, especially, glutei show near-realistic proportions and anatomy – for instance, a torso with emphasis on the breast and belly. They bear resemblance to the “Cycladic idol” from the site of Vinča and to the figurines with bird-shaped heads⁶. The first group of figurines includes a torso and a headless body (Pl. 4/6, 7); the second group is composed of several fragments of head and bust (Pl. 4/1, 2, 4, 5). Male characteristics are depicted on a few fragmented figurines⁷. Only one figurine is completely preserved and it shows a figure with bird-like head and indis-

⁵ Јовановић 1968: 149.

⁶ Гарашанин 1973: 106; Срејовић 1968: 109.

⁷ Капуран 2014: сл. 3/11.

⁸ Готово идентична представа налази се у збирци Музеја у Врању, Bulatović 2003: 17, kat. 6.

⁴ Гарашанин 1973: 103; Гарашанин, Гарашанин 1979: 33, 34.

⁵ Јовановић 1968: 149.

⁶ Гарашанин 1973: 106; Срејовић 1968: 109.

⁷ Капуран 2014: Fig. 3/11.

да убедљиво највећи број фрагмената антропоморфне пластике чине фрагменти доњих екстремитета, највероватније из разлога што су ноге засебно моделоване и накнадно спајане, на шта указују правилне линије прелома (Т. 4/9). Зооморфне фигурине откривене су у мањем броју у односу на антропоморфне, и само у два случаја може се претпоставити о којим је врстама реч. Једна сигурно представља бовида (Т. 4/12) док се у другом случају највероватније ради о псу (Т. 4/10). Једна фрагментована глава овна с уназад повијеним роговима (Т. 4/11) готово је идентична фигурини с Павловца.⁹ Предметима култне намене из неолитског стратума припадала би и два фрагментована жртвеника с дубљим реципијентима на ногама (Т. 5/8, 9), али реконструкција њиховог изгледа није могућа.

У уобичајени инвентар налаза карактеристичних за неолит убрајају се и керамички пршљенци, тегови и пројектили. Керамички пршљенци претежно су дискоидни (Т. 5/2, 4) или лоптасти (Т. 5/6), док тегови могу бити конусни (Т. 5/7) или дискоидни (Т. 5/1). Понекад су украшени канеловањем у виду концентричних кругова (Т. 5/1), утискивањем и различитим врстама перфорација које се код конусних тегова налазе на ужој страни при врху (Т. 5/7). Утискивање прстом или инструментом изводи се или по ободу, или на лицу пршљенка, док наличје остаје без украса (Т. 5/2–4). Констатовани су и керамички пројектили овалног вертикалног пресека (Т. 5/5).

Индустрија окресаног кременог оруђа у Доњем Врању знатно је сиромашнија у односу на друге неолитске локалитете. Највећи број крених артефаката припада неретушираним сечивима (Т. 6/3–4, 8, 20). Ова једноставна сечива вероватно су чинила саставне делове композитне алатке коришћене за вршидбу житарица, такозваних дигмена. Та врста алатки препознаје се по абразионом сјају на страни која је била у контакту с биљним влакнима.¹⁰ Оруђа с јамичастим ретушом (Т. 6/6, 10, 18, 23) вероватно су коришћена за

tinct limbs, standing on three legs (Pl. 4/3)⁸. The anthropological figurines from Donje Vranje are generally without ornamentation, with the exception of a single specimen decorated with incisions in the fish-spine pattern. Some of the figurines have modelled ribbons around arms and neck that probably represent pieces of jewellery. It is worth noting that the most frequently preserved parts of anthropomorphic figurines are lower extremities, most likely because they were modelled separately and then attached to the rest of the body, as indicated by the smooth breakage surfaces (Pl. 4/9). The zoomorphic figurines are less common than the anthropomorphic; only in two cases can the animal species be recognised. One of them depicts a bovine (Pl. 4/12), and the other one probably a dog (Pl. 4/10). Also found was a fragment representing head of a ram with horns reclined backwards (Pl. 4/11) which shows great resemblance to the figurine from Pavlovac⁹. The objects of symbolic nature discovered in the Neolithic layer include two fragmented altars composed of a deep receptacle set on legs (Pl. 5/8, 9), but their detailed reconstruction is not possible.

Spindle whorls, weights and projectiles made of baked clay are also common in the finds inventory characteristic of the Neolithic. Ceramic spindle whorls are generally discoid (Pl. 5/2, 4) or spherical (Pl. 5/6). The weights are conical (Pl. 5/7) or discoid (Pl. 5/1) and sometimes decorated by channels arranged in concentric circles (Pl. 5/1), impressions, and various perforations which are, in cone-shaped weights, concentrated at the tapered end, near the tip (Pl. 5/7). Indentations made by a finger or tool are lined along the edge or over the obverse face of the spindle whorls, whereas the reverse face is not decorated (Pl. 5/2–4). Ceramic projectiles of oval longitudinal cross-section were identified (Pl. 5/5).

The chipped stone industry at Donje Vranje is much less diverse compared to other Neolithic sites. The majority of the artefacts represent unretouched blades (Pl. 6/3–4, 8, 20).

⁹ Гарашанин 1968: 250, сл. 22.

¹⁰ Капуран 2008: 8.

⁸ An almost identical depiction is kept in the collection of the Museum of Vranje; Bulatović 2003: 17, cat. 6.

⁹ Гарашанин 1968: 250, Fig. 22.

израду коштаних алатки кружног пресека (шила, пробојци).¹¹ Пострушке (Т. 6/19, 24, 25) су коришћене у сврху обраде коштаних алатки, о чему сведочи политура на једној страни артефакта.¹² Такође треба поменути и неколико језгара од којих издвајамо једно квадерског типа (Т. 5/21).¹³

Сл. 2.
Fig. 2.

Судећи према облику, габариту и сировинском саставу, бројни налази од глачаног камена припадали су жрвњевима за млевење житарица. Узимајући у обзир врсту камена и пресеке, можемо издвојити неколико група предмета од глачаног камена. У прву спадају жрвњеви од средњозрних магматских стена, правоугаоног пресека (Т. 7/1, 6). Магматских стена има у околини Клиновца (у долини Кршевичке реке), где постоји неколико места на којима се могу наћи на површини, и које су масовно експлоатисане у хеленистичком периоду.¹⁴ Радним плочама или наковњима припадали би масивни камени артефакти с

These simple blades may have represented parts of the composite tools used for cereal harvest (a kind of sickle). Sickle blades can be recognised based on the silica sheen found along the cutting edge which forms as a result of cutting vegetal tissue¹⁰. Notched tools (Pl. 6/6, 10, 18, 23) were probably used in the manufacture of bone tools which are round in cross-section (e.g. awls, perforators)¹¹. Side-scrapers (Pl. 6/19, 24, 25) were used in the shaping of bone tools, as indicated by the polished edge on one side of the artefacts¹². The finds of several cores should as well be mentioned, and among them the block-shaped one (Pl. 5/21)¹³.

The shape and size of the abundant ground stone tools, and the raw materials from which they were manufactured, suggest that the finds derive from grinding stones used to dehusk and/or mill cereals. Based on the type of stones and their shape in the cross-section, several classes of ground stone tools can be discerned. One of the groups en-

compasses milling stones that are rectangular in cross-section and are made of fine-grained magmatic rocks (Pl. 7/1, 6). Deposits of magmatic rocks exist in the area around Klinovac (in the Krševačka river valley) where, in several locations, they can be found on the surface; they were exploited on a large scale during the Hellenistic period¹⁴. The large stone artefacts with one side flat (i.e. work surface) and the other spike-like (Pl. 7/2, 3) or rounded (Pl. 7/4) can be interpreted as work boards or anvils. Immobile polishers are made of coarse-grained stone and are rectangular in cross-section, with a slightly sunken work surface (Pl. 7/5); they were most often used

¹¹ Типологија алатки од окресаног камена је преузета из: Šarić 2014: 147–148.

¹² *Ibid.* 141.

¹³ *Ibid.* 135.

¹⁴ Popović, Kapuran 2007.

¹⁰ Kapuran 2008: 8.

¹¹ The chipped stone typology follows Šarić 2014: 147-148.

¹² *Ibid.* 141.

¹³ *Ibid.* 135.

¹⁴ Popović, Kapuran 2007.

равном радном површином и доњом страном у виду клина (Т. 7/2, 3) или кружног сегмента (Т. 7/4). Статичне глачалице израђене су од камена абразивних својстава и имају правоугаони пресек, с благо удубљеном радном површином (Т. 7/5) и најчешће су коришћене за глачање предмета од кости или рожине.¹⁵ Брусеви од ситнозрнастог абразивног пешчара имају карактеристичну профилацију према којој се могу идентификовати (Т. 7/7). Од осталих типова издвајамо више различитих врста гладилица, међу којима разликујемо оне издуженог облика без јасно изражене радне површине (Т. 7/13–15) и гладилице с јасно израженом радном површином (Т. 7/6, 8–11). Од осталих налаза издвајамо један растирач с више назначених радних површина (Т. 7/12) и један фрагментовани чекић (Т. 7/16). На крају можемо рећи да је за глачану камену индустрију с локалитета Доње Врање карактеристично потпуно одсуство језичастих секира које иначе чине неизбежан инвентар у свим неолитским насељима. Као што је раније наглашено, због велике киселости земљишта само су ретки фрагменти животињских костију били сачувани.

Материјална култура која се најбоље огледа у типологији и начину украшавања керамичких посуда неолитског стратума на Доњем Врању има бројне аналогije на широком подручју јужноморавског комплекса винчанске културе. Према карактеристичним налазима таџира са задебљаним ободом, коленастих дршки с дугметастих протомима, коничних здела са задебљаним ободом и здела *carinated* профилације, као и канелованих и урезаних орнамената,¹⁶ локалитет је приближно истовремен са Плочником код Прокупља;¹⁷ Малчом, Пасипољаном и Вртиштем код Ниша,¹⁸ а идентичне форме и орнаменти констатовани су на керамици на локалитетима Извор, Састанци, Селиште, Про-

for polishing objects made of bone and antler¹⁵. The whetstones made of fine-grained abrasive sandstone have a specific form that makes them easy to identify (Pl. 7/7). Among the other types of ground stone tools, various forms of polishers are worth noting; there are elongated ones without clearly defined work surface (Pl. 7/13–15) and those where the use surface is distinct (Pls. 7/6, 8–11). Also of interest is a grinding slab bearing several grinding surfaces (Pl. 7/12) and a fragmented hammer (Pl. 7/16). It can be concluded that the ground stone industry at the site of Donje Vranje is characterised by the complete absence of tongue-shaped axes which are regularly found at all Neolithic settlements. As noted above, due to the high soil acidity only a few fragments of animal bone are preserved.

The material culture of the settlement in Donje Vranje, best represented by the typology and decorative style of the ceramic vessels from the Neolithic layer, has analogies in the wider area of the Vinča culture in the South Morava basin. The characteristic finds of plates with thickened rim, shouldered handles with button-like protrusions, conical bowls with thickened rim and carinated bowls, as well as the presence of channelled and incised ornaments¹⁶, suggest that the site is more-or-less contemporary with the sites of Pločnik near Prokuplje¹⁷, and Malča, Pasipoljane and Vrtište near Niš¹⁸. The identical vessel forms and decoration were recorded in the ceramic assemblages from the sites of Izvor, Sastanci, Selište, Progon-Čuka and Vučje near Leskovac¹⁹. The stylistic and typological characteristics of the Donje Vranje pottery also compare well with those of the pottery from Grivac (of the phase Grivac IV and, especially, phase Grivac V)²⁰ as well as with some forms and ornamental motifs documented at Karanovo (chiefly in the phase Karanovo IV)²¹. The suggested

¹⁵ Типологија алатки од глачаног камена преузета је од: Antonović 2003: 59.

¹⁶ Гарашанин 1998: 70.

¹⁷ Шљивар, Кузмановић-Цветковић 1997: Т. 2; Т. 3.

¹⁸ Стојић, Јоцић 2006: 67, 134, 200.

¹⁵ The polished stone typology follows Antonović 2003: 59.

¹⁶ Гарашанин 1998: 70.

¹⁷ Шљивар, Кузмановић-Цветковић 1997: Т. 2; Т. 3.

¹⁸ Стојић, Јоцић 2006: 67, 134, 200.

¹⁹ Булатовић, Јовић 2010: 73, 84, 125, 233, 314.

²⁰ Nikolić 2004, 205–317.

²¹ Hiller, Nikolov 2005, Taf. 19, 22, 24–27, 42–49 etc.

гон—Чука и Вучје код Лесковца.¹⁹ Стилско-типолошке одлике керамике с локалитета Доње Врање такође одговарају керамици са Гривца (Гривац IV, а нарочито Гривац V)²⁰, као и неким формама, са сличном орнаментиком из Каранова (углавном Караново IV).²¹ Наведену релативну хронологију потврђује датована животињска кост (*Bos/Cervus*) из јаме 1 у КРС1/1, која показује вредности 5231–5055 cal BC (86,4%) (сл. 3).²² Овом датуму иде у прилог бројна откривена керамика винчанских стилско-типолошких карактеристика с плевом у фактури и танко нанесеним организованим барботином.

На микрорегионалном нивоу Врањско-бујановачке котлине Доње Врање припада насељима формираним на ободу алувијалне заравни Јужне Мораве, као што су Рашка, Гумниште, Чукар и Ковачке Њиве.²³ Антропоморфна пластика такође показује карактеристике јужноморавске варијанте винчанске културе. Она, наиме, одговара корпусу налаза с подручја Косова, Метохије и Врањско-бујановачке долине. Овај културни круг показује извесну индивидуалну црту по којој се разликује од винчанских налазишта у Подунављу.²⁴ Троугаона шематизована птичја лица у контрасту са реалистично приказаним мушким полним атрибутима и доњим екстремитетима и глутејима, представљају главне одлике антропоморфне пластике за коју се зна са Гумништа, Рашке, Фафоса или Валача.²⁵ Зооморфна пластика с Доњег Врања не показује карактеристике које би биле осетљиве за датовање. Једине јасне аналогије показује глава с овнујским роговима, за коју постоје еквиваленти на Анзабегову.²⁶

¹⁹ Булатовић, Јовић 2010: 73, 84, 125, 233, 314.

²⁰ Nikolić 2004, 205-317.

²¹ Hiller, Nikolov 2005, Taf. 19, 22, 24–27, 42–49 и др.

²² Bogdanović 2004, 499–500; Schier 1996, Fig. 12; Borić 2009, Tab. 2, 3 i 7.

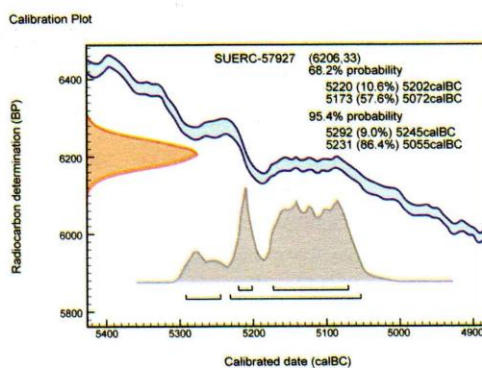
²³ Сталио 1967; Булатовић 2007: 111, 117, 150, 152, 228.

²⁴ Срејовић 1968: 197.

²⁵ Гарашанин 1998: 72; Булатовић 2007: Т. XXXIX/33, 35, 38; Т. XL/42,43; Т. XXI/22; *Idem.* 2003: kat.6, 39, 42, 46, 59.

²⁶ Gimbutas 2007: fig. 134,135.

relative chronology of the sites is confirmed by the date obtained from an animal bone (of *Bos* or *Cervus*) recovered from Pit 1 in KRS1/1 of 5231-5055 cal BC at 86.4% (Fig. 3)²². The absolute date range is supported by the abundance of potshards showing stylistic/typological properties associated with the Vinča culture, made in fabric tempered with cereal chaff and decorated with regularly spaced barbotine bands.

Сл. 3.
Fig. 3.

In the micro-regional context of the Vranjsko-Bujanovčka valley, the Donje Vranje site belongs to the group of settlements founded along the edge of the South Morava alluvial plain, such as the sites of Raška, Gumnište, Čukar and Kovačke Njive²³. The anthropomorphic figural representations also display characteristics of the South Morava variant of the Vinča culture. This variant corresponds with the archive of finds from the territory of Kosovo, Metohija and the Vranjsko-Bujanovčka valley. This cultural form has some distinct characteristics which distinguish it from those of the Vinča culture sites in the Danubian region²⁴. The contrast between the simplified, triangular bird-like faces of the figurines and their realistically depicted male attributes, as well as lower limbs and glutei, represent the main elements of the anthropomorphic

²² Bogdanović 2004, 499–500; Schier 1996, Fig. 12; Borić 2009, Pl. 2, 3 and 7.

²³ Сталио 1967; Булатовић 2007: 111, 117, 150, 152, 228.

²⁴ Срејовић 1968: 197.

На крају користимо прилику да захва-
лимо колеги др Марку Вандер Линдену (Marc
Vander Linden) из Археолошког института у
Лондону (Institute of Archaeology, University
College London), који је преко пројекта
Eurofarm (Stg-313716), чији је руководи-
лац, обезбедио апсолутни датум за неолит-
ски стратум с Доњег Врања (Лабораторија
SUERC – Scottish Universities Environmental
Research Centre).

depictions recovered from Gumnište, Raška, Fa-
fos and Valač²⁵. The zoomorphic representations
from Donje Vranje do not possess chronologi-
cally diagnostic characteristics. The only clear
analogy can be observed between the modelled
head with ram horns and its counterparts from
the site of Anzabegovo²⁶.

Finally, we use this opportunity to express
our gratitude to the dear colleague, dr Marc
Vander Linden of the Institute of Archaeology,
University College London whose ERC-funded
research project *EUROFARM* (StG-313716)
provided the absolute date for the Neolithic layer
at Donje Vranje (at the laboratory of SUERC –
Scottish Universities Environmental Research
Centre).

²⁵ Гарашанин 1998: 72; Булатовић 2007: Т. XXXIX/33,
35, 38; Т. XL/42, 43; Т. XXI/22; *Idem.* 2003: cat. 6, 39,
42, 46, 59.

²⁶ Gimbutas 2007: Fig. 134, 135.

БИБЛИОГРАФИЈА • REFERENCES

- Antonović 2003** – D. Antonović, *Neolitska industrija glačanog kamena u Srbiji*, Arheološki institut, Beograd.
- Bogdanović 2004** – M. Bogdanović, „Relativna i apsolutna hronologija,“ у *Grivac, naselja protostarčevačke i vinčanske kulture*, ur. Milenko Bogdanović, Narodni muzej, Kragujevac 481–500.
- Borić 2009** – D. Borić, Absolute Dating of Metallurgical Innovations in the Vinča Culture of the Balkans, *Metals and Societies, Studies in honour of Barbara S. Ottaway*, eds. Tobias, Kienlin L. and Roberts, Ben W., Verlag Dr. Rudolf Habelt, Bonn, 191–245.
- Брукнер 1965** – Б. Брукнер, Неолитски и раноенеолитски слој на Гомолави, *PVM* 14: 137–175.
- Bulatović 2003** – A. Bulatović, *Nalazi vinčanske kulture sa Fafosa i Valača iz legata Tatomira Vukovića*, Narodni muzej, Vranje.
- Булатовић 2005** – А. Булатовић, Рашка у Врању, насеље старчевачке и винчанске културе, *Врањски гласник* XXXIII, Врање : 9–23.
- Булатовић 2007** – А. Булатовић, *Врање, културна стратиграфија праисторијских локалитета у Врањској регији*, Београд.
- Булатовић, Јовић 2010** – А. Булатовић, С. Јовић, *Лесковац, културна стратиграфија праисторијских локалитета у Лесковачкој регији*, Археолошки институт и Народни музеј лесковац, Београд-Лесковац.
- Гарашанин, Гарашанин 1979** – Д. Гарашанин и М. Гарашанин, *Супска „Стублина“ - праисторијско насеље винчанске групе*, Народни Музеј, Београд.
- Гарашанин 1968** – Д. Гарашанин, Религија и култ неолитског човека на централном Балкану, у Л. Трифуновић (ур.) *Неолит централног Балкана*, Београд: 241–264.
- Гарашанин 1973** – М. Гарашанин, *Праисторија на тлу СР Србије*, Београд.
- Гарашанин 1998** – М. Гарашанин, Винчанска култура и јадраниски утицаји, у Н. Тасић (ур.) *Ар-*

хеолошко благо Косова и Метохије: од неолита до средњег века, Београд-Приштина; 56–87.

Gimbutas 2007 – М. Gimbutas, *The Goddesses and Gods of old Europe, 6500-3500 BC, Myths and cult images*, Thames and Hudson, London.

Hiller, Nikolov 2005 – S. Hiller, V. Nikolov, *Karanovo*, Band IV,2, Wien.

Јовановић 1968 – Б. Јовановић, Историјат керамичке индустрије у неолиту и раном енеолиту централног Балкана, у Л. Трифуновић (ур.) *Неолит централног Балкана*, Народни музеј, Београд: 107–176.

Капуран 2008 – А. Капуран, Налази окресаног камена са локалитета „Хисар“ у Лесковцу откривени током истраживачке кампање 2006. године, *Лесковачки зборник XLVIII*, Лесковац: 7–28.

Каруран, Булатовић 2014 – А. Каруран и А. Булатовић, Donje Vranje 1 i 2, neolitsko i kasnoantičko naselje u basenu južne Morave, u D. Antonović (ur.) *Arheologija u Srbiji projekti Arheološkog instituta u 2013. godini*, Arheološki institut, Beograd: 18–21.

Nikolić 2004 – D. Nikolić, *Keramičko posuđe, Grivac, naselja protostarčevačke i vinčanske kulture*, ur. M. Bogdanović, Narodni muzej, Kragujevac, 205–317.

Popović, Kapuran 2007 – P. Popović i A. Kapuran, Millstones from Kale in Krševica (Southeast Serbia), *Godišnjak Centra zabalkanološka ispitivanja Knjiga XXXIV*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo: 69–82.

Schier 1996 – W. Schier, The relative and absolute chronology of Vinča: new evidence from the type site, *The Vinča Culture, its Role and Cultural Connections*, ed. Draşovean Florin, Editura Mirton, Timisoara, 141–162.

Срејовић 1968 – Д. Срејовић, Неолитска пластика централнобалканског подручја, у Л. Трифуновић (ур.) *Неолит централног Балкана*, Београд: 177–240.

Сталио 1967 – Б. Сталио, Павловац, локалитет Гумниште, *Зборник народног музеја V*, Београд: 57–76.

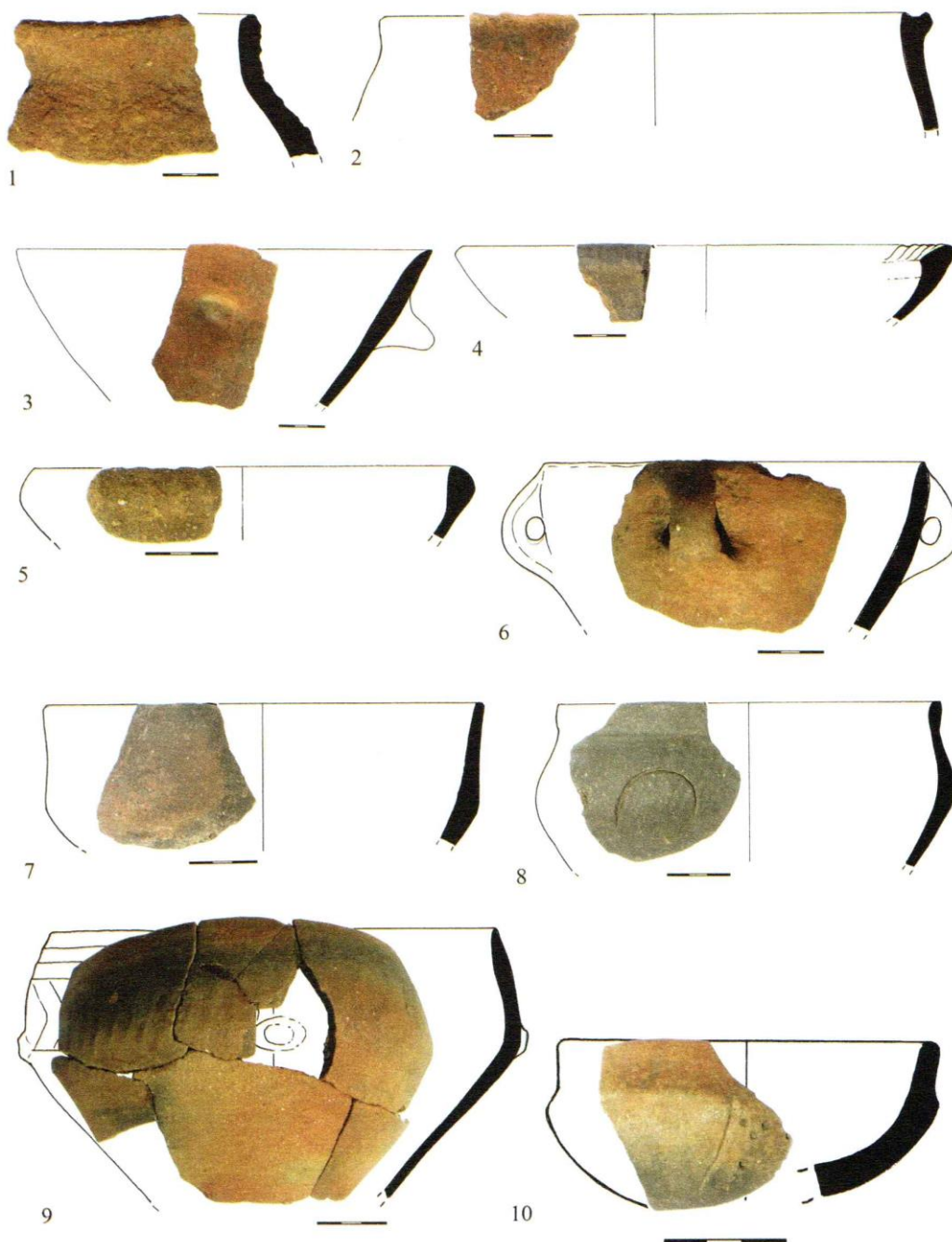
Сталио 1968 – Б. Сталио, Насеље и стан неолитског периода, у Л. Трифуновић (ур.) *Неолит централног Балкана*, Народни музеј, Београд: 77–106.

Стојић, Јоцић 2006 – М. Стојић и М. Јоцић, *Ниш, културна стратиграфија праисторијских локалитета у нишкој регији*, Археолошки институт и Народни музеј у Нишу, Београд-Ниш.

Šarić 2014 – J. Šarić, *Artefakti od okresanog kamena u starijem i srednjem neolitu na tlu Srbije*, Arheološki institut, Beograd.

Шљивар, Кузмановић-Цветковић 1997 – Д. Шљивар и Ј. Кузмановић-Цветковић, Плочник код Прокупља, насеље винчанске културе, *Гласник САД 13*, Београд: 103–113.

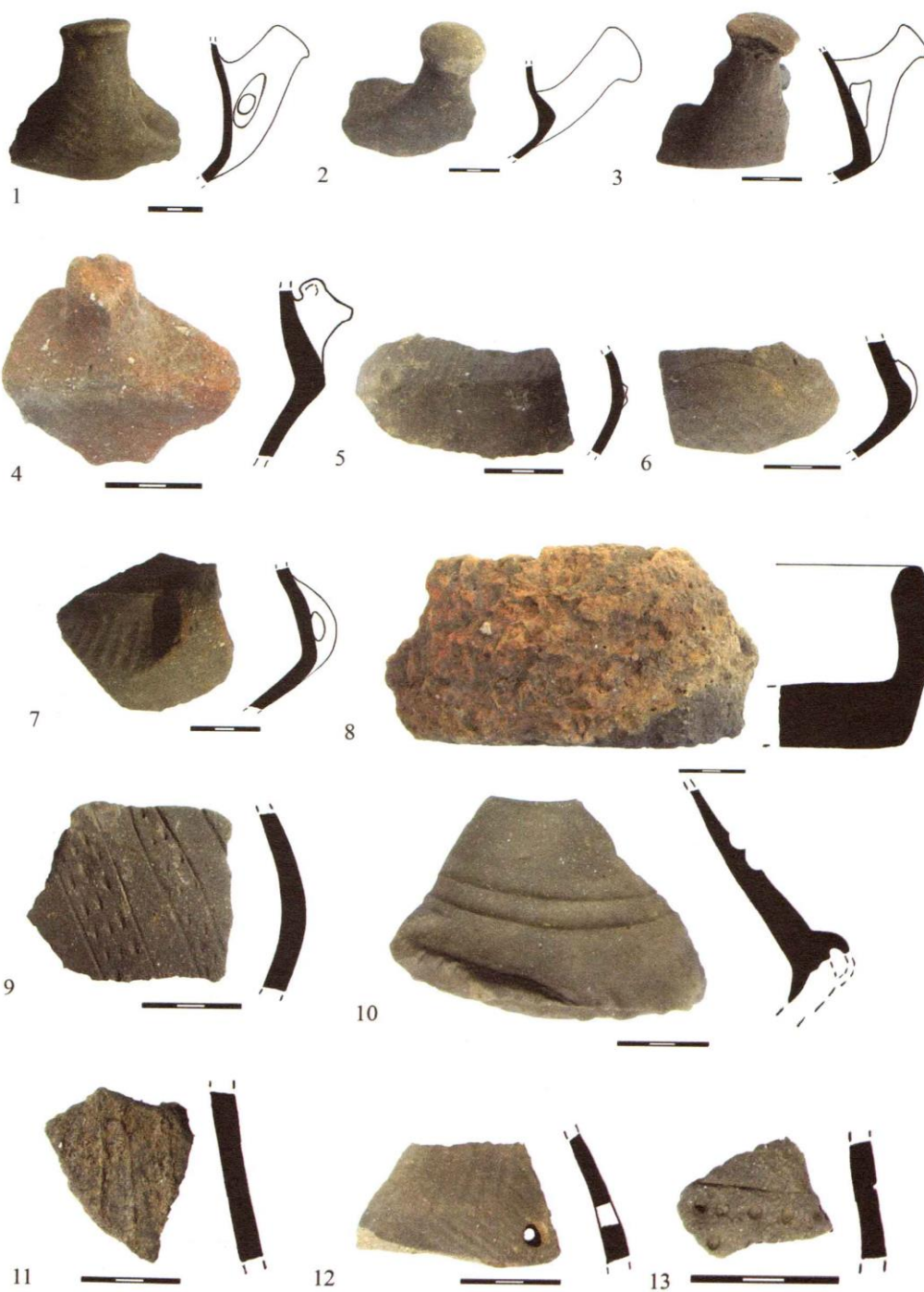

Табла 1.
Plate 1.

Табла 2.
Plate 2.

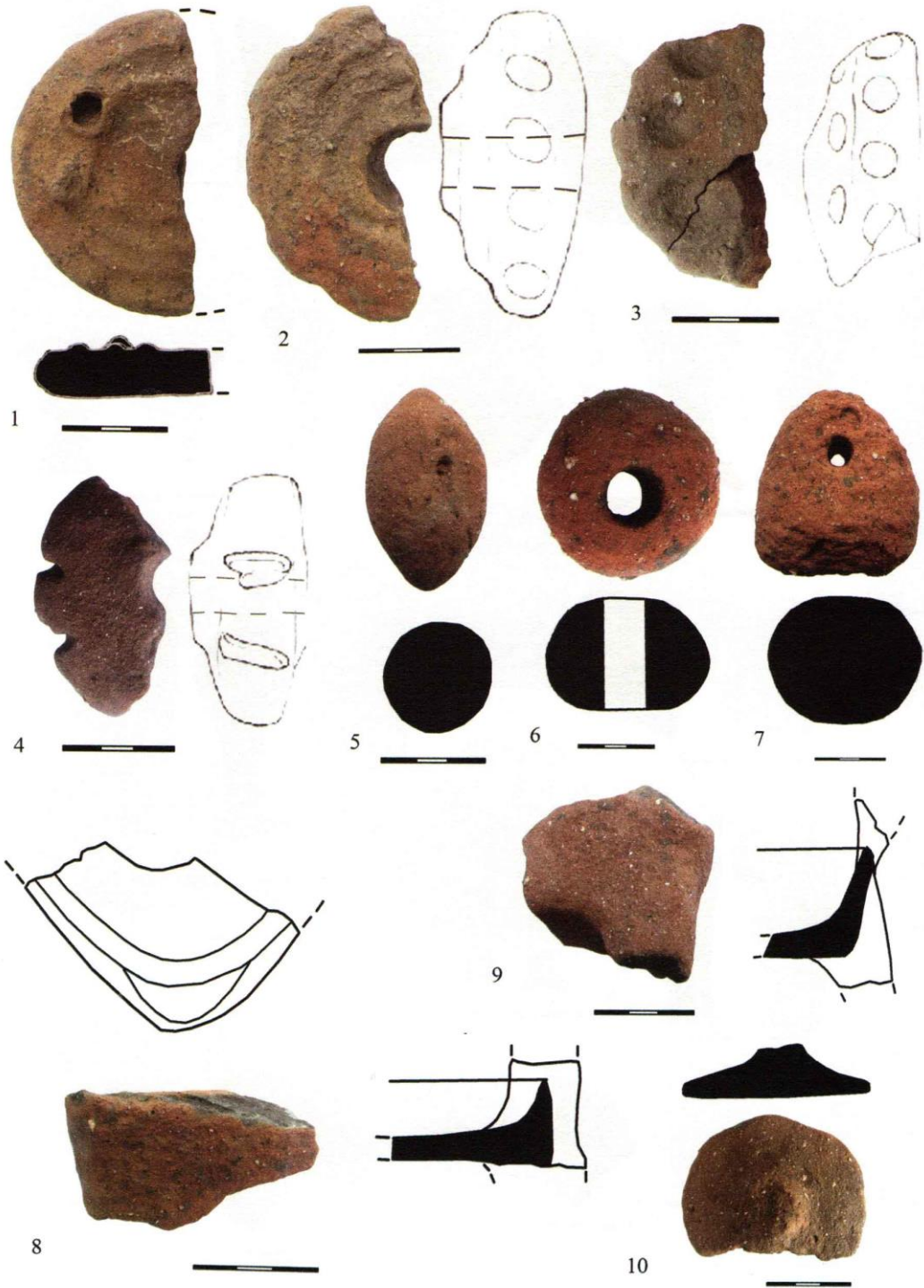

Табла 3.
Plate 3.

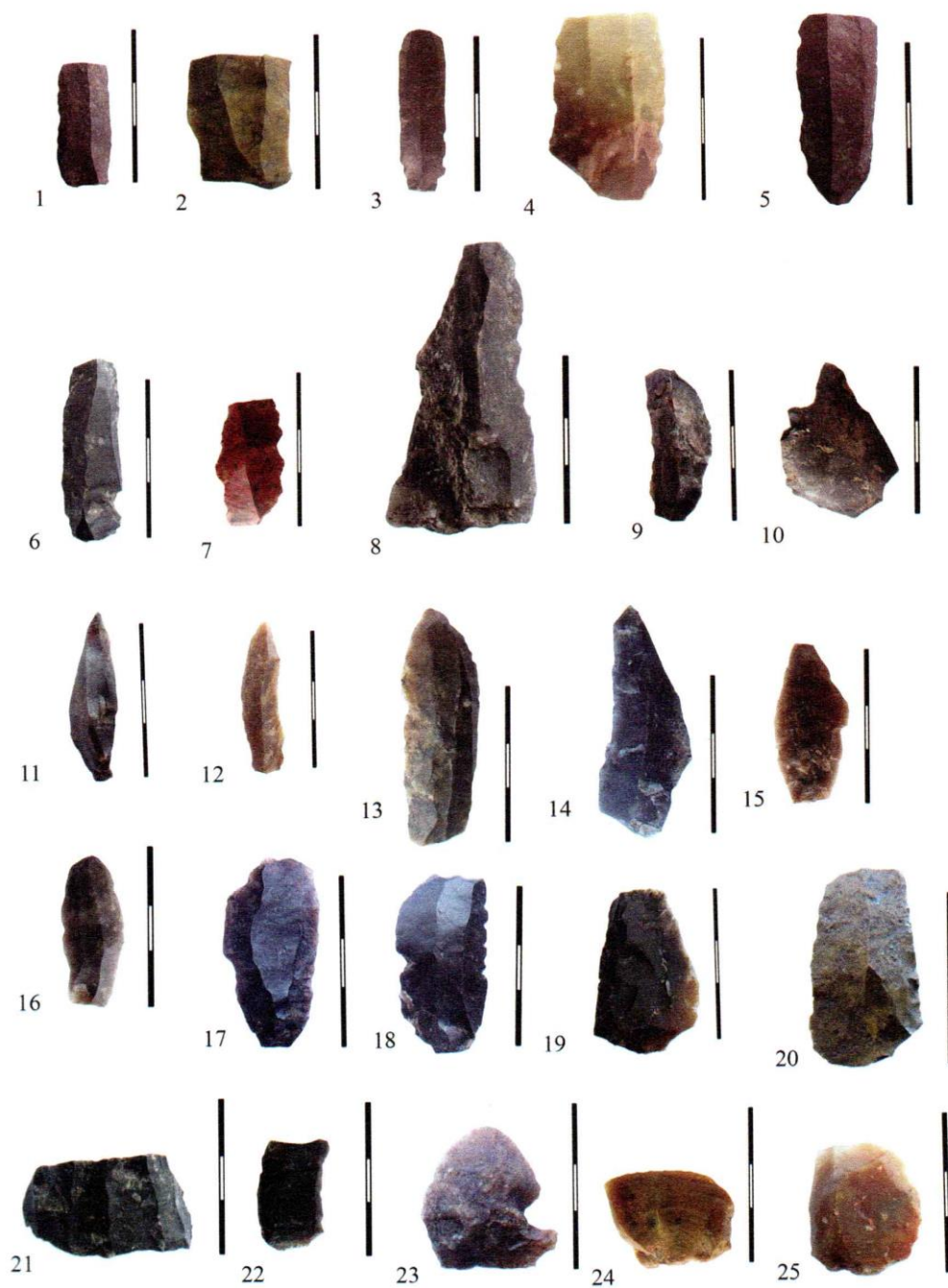

Табла 4.
Plate 4.

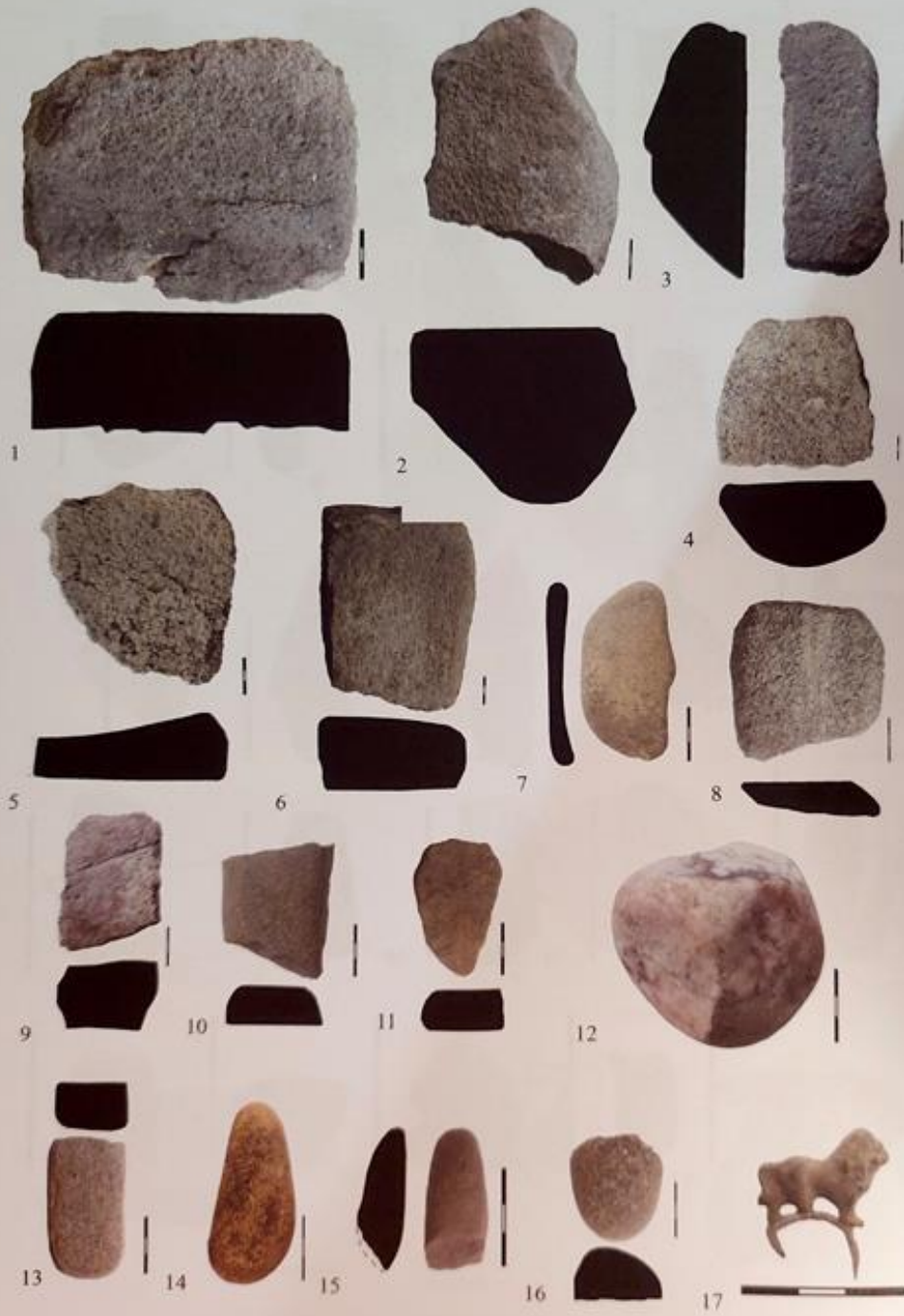

Табла 5.
Plate 5.

Табла 6.
Plate 6.

Табла 7.
Plate 7.